

Edward Szafrowski

Konferencje Biskupów a Stolica Apostolska przed Soborem Watykańskim II

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawnohistoryczny 32/3-4, 5-19

1989

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. EDWARD SZTAFROWSKI

**KONFERENCJE BISKUPÓW A STOLICA
APOSTOLSKA PRZED SOBOREM WATYKAŃSKIM II***

Treść: Wstęp. I. Geneza instytucji. — II. Akty prawne Stolicy Apostolskiej dotyczące Konferencji Biskupów. 1. Przed Kodeksem prawa kanonicznego 1917 r. 2. Od Kodeksu do Soboru Watykańskiego II. — Zakończenie.

Wstęp

Sformułowany w ten sposób temat domaga się uwzględnienia wskazanej w nim relacji w dwóch przynajmniej momentach. Najpierw w genezie tej instytucji, a następnie w całej jej historii do Soboru Watykańskiego II. Mając zaś na uwadze genezę Konferencji Biskupów, trzeba zauważyć, że jej związek ze stanowiskiem Stolicy Apostolskiej posiada szczególny charakter ze względu na specyficzny sposób tworzenia się tej nowej instytucji.

Spotkania biskupów, które zaczęto później określać technicznym terminem „Konferencje Biskupów” lub „Konferencje Biskupie”, powstały na skutek swego rodzaju inicjatywy prywatnej samych zainteresowanych osób, tj. biskupów. Jak każda praktyka, również i ta, tworzyła się powoli, aż w końcu przybrała charakter trwały i powszechny. Nie można jednak pominąć milczeniem faktu, że tworzenie się tej praktyki miało swoją określoną przyczynę, która bezpośrednio oddziaływała na stanowisko Stolicy Apostolskiej. Konkretnie chodzi o negatywne ustosunkowanie się do odbywania synodów partykularnych, głównie zaś synodu plenarnego, zwanego też czasem synodem krajowym.

W późniejszym okresie, gdy zebrania biskupów stawały się coraz powszechniejszym faktem, Stolica Apostolska zaczęła wyraźnie popierać tę praktykę, jednakże długo trzeba było czekać na przyznanie Konferencjom Biskupim statusu prawnego w powszechnym ustawodawstwie kościelnym.

Mając na uwadze przedstawioną wyżej sytuację, należy zacząć od przedstawienia genezy Konferencji Biskupów, ze szczególnym

* Referat wygłoszony podczas ogólnopolskiego Sympozjum kanonistów zorganizowanego przez Wydział Prawa Kanonicznego ATK w Warszawie 15 lutego 1988 r.

uwzględnieniem przyczyn, które doprowadziły do ich zainicjowania. Tym samym zostaną pośrednio wskazane okazje, w których Stolica Apostolska zaczęła zabierać głos w tej sprawie.

I. Geneza instytucji

Negatywne ustosunkowanie się Stolicy Apostolskiej do synodów partykularnych stało się główną przyczyną zapoczątkowania prywatnych spotkań biskupów. Zdaniem autorów wyrażało się ono w niechętnym udzielaniu zezwolenia apostolskiego na odbywanie synodów przede wszystkim plenarnych. Takie twierdzenie powinno suponować konkretną normę prawną nakazującą uzyskanie wspomnianego zezwolenia. Tymczasem stajemy wobec trudności wskazania konkretnego źródła prawnego. Ostatecznie stał się nim dopiero kan. 281 KPK 1917 r.¹ W przypisach do tej dyspozycji kodeksowej spotykamy tylko odwołanie się do listu Leona XIII, z dnia 25 grudnia 1898 roku. Wspomniany Papież listem tym zwoływał na ogólne spotkanie biskupów Ameryki Południowej². Nie ma w nim jednak jakiegóż ogólnej normy nakazującej starać się o zezwolenie apostolskie na zwołanie synodu plenarnego.

Natomiast wiadomo z innych źródeł, że w pewnym okresie spotkania biskupów na synodach plenarnych (krajowych) zaczęły ujawniać niezdrowe tendencje związane z błędami kocyliaryzmu i gallikanizmu³, które zostały potępione przez papieży: Innocentego XI, Aleksandra VIII, Piusa VI i Piusa IX. Sytuacja najczęściej wyglądała w ten sposób, że władcy świeccy, wydając jednostronne zarządzenia regulujące w ich państwach sprawy kościelne, bez liczenia się z prawami Stolicy Apostolskiej (np. obsadzanie stanowisk kościelnych), chcieli uzyskać dla siebie poparcie miejscowych biskupów, zebranych na synodzie plenarnym.

Przykładem tego może być synod w Pistoii (1786 r.), zwołany przez Leopolda II, księcia Toskanii (Italia). Udało mu się jednak na nim zgromadzić tylko 3 biskupów (na 17 w Toskanii) i 234 księży parafialnych, którym również przyznano głos decydujący. Pius VI potępił tezy przyjęte na tym samowolnym synodzie⁴. Wśród nich znalazły się twierdzenia, że krajowy synod cieszy się jakby bezbłędnością w sprawach wiary i moralności (zdanie 85)

¹ Szerzej na ten temat por. E. Szafrowski, *Konferencje Biskupie*, Warszawa 1984, s. 19 nn.

² List *Quum diuturnum* (Venerabilibus Fratribus Archiepiscopis et Episcopis ex America Latina) — Leonis XIII Acta, vol. XVIII, p. 201—203 (P. Gasparri, *Codicis Iuris Canonici Fontes*, vol. III, Romae 1925, s. 534 n.).

³ Szerzej por. E. Szafrowski, dz. cyt., s. 20, nota 6 i 7.

⁴ Por. Denzinger-Schoenmetzer, *Enchiridion Symbolorum*, 1963, n. 2700 (1599).

oraz, że kościoły narodowe są wyjęte spod władzy Biskupa Rzymskiego i dlatego postanowienia krajowych synodów nie dopuszczają dalszej dyskusji⁵.

Co więcej, w wielu przypadkach władcy świeccy uzurpowali sobie prawo zatwierdzania uchwał synodów plenarnych. W. Ploechl utrzymuje, że w następujących krajach wymagane było ze strony państwa zatwierdzenie uchwał synodów plenarnych i prowincjalnych: Hiszpania, Francja, Prusy, Bawaria i Austria⁶.

Jest zrozumiałe, że w takiej sytuacji Stolica Apostolska była niechętna zwoływaniu synodów plenarnych. Wprawdzie nadal się one odbywały⁷, ale też jest faktem, że np. Pius IX, pismem z dnia 17 maja 1849 roku ustosunkował się negatywnie do próby biskupów Francji, w której zwracali się o wyrażenie zezwolenia na odbycie synodu krajowego⁸. Należy przypomnieć, że właśnie w tym kraju zrodziły się idee gallikańskie. Podobnie negatywne stanowisko wyraził papież wobec próby biskupów niemieckich⁹.

Tak więc historia odnotowała konkretne fakty zwracania się do Stolicy Apostolskiej o zezwolenie na odbycie synodu plenarnego. Jak jednak już poprzednio zaznaczono nie można wskazać konkretnego zarządzenia nakazującego starać się o takie zezwolenie. Dodajmy od razu jak wyglądała sprawa gdy chodzi o potwierdzenie uchwał synodalnych. Przepis w tej materii znany jest już w okresie przedtrydenckim, ale często nie był on przestrzegany. Sobór Trydencki, a później bulla Sykstusa V *Immensae aeterni Dei* z 1588 roku przypomniały obowiązek przesyłania uchwał synodalnych do Rzymu, celem ich potwierdzenia. W Polsce wszystkie akta i konstytucje synodów prowincjalnych (u nas były one zarazem plenarnymi) zaczęto przysyłać począwszy od synodu Piotrkowskiego z 1577 roku¹⁰.

Oslabienie ruchu synodalnego, spowodowane negatywnym niewątpliwie stosunkiem Stolicy Apostolskiej do synodów partykularnych, stało się okazją do powstania nowej praktyki. Wyraziła

⁵ Por. M. Costalunga, *De Episcoporum Conferentiis*, Periodica 57 (1968) 220.

⁶ Por. W. Ploechl, *Geschichte des Kirchenrechts*, t. III, s. 212; P. Hemperek, *Stanowisko prawne Konferencji Biskupich*, Prawo Kanoniczne, 13 (1970) nr 1—2, s. 23—24; M. Costalunga, art. cyt., Periodica 57 (1968) 220.

⁷ M. in. w Irlandii (1850, 1854), w Szkocji (1886), w Austrii (1855, 1897), w Stanach Zjednoczonych (1852, 1866, 1884), oraz synod plenarny Ameryki Łacińskiej, zwołany przez Leona XIII do Rzymu w 1899 r. (M. Costalunga, art. cyt., Periodica 57 (1968) 220, nota 11).

⁸ *Collectio Lacensis*, IV, 3—5.

⁹ Por. tamże, V, 994—996.

¹⁰ Por. I. Subera, *Synody prowincjonalne arcybiskupów gnieźnieńskich*, Warszawa 1981 r., s. 30.

się ona w zapoczątkowaniu nowej formy spotkań biskupich, którym nadano z czasem oficjalną nazwę: „Konferencje Biskupów” lub „Konferencje Biskupie”. W poszczególnych wypadkach te spotkania miały nieraz własne nazwy. Były to zaś spotkania inne od synodalnych, ponieważ w tym czasie posiadały charakter prywatny chociaż powoli dawały okazję do omówienia wielu spraw związanych z życiem religijnym.

Można w tym miejscu dodać, że podobne spotkania, chociaż o innym charakterze, miały miejsce już znacznie wcześniej. Tak było np. w Polsce, gdzie równoległe z synodami prowincjalnymi (plenarnymi) odbywały się zebrania czyli zjazdy biskupów. Wiadomości o nich wyprzedzają nawet najdawniejsze wzmianki o synodach. W drugiej połowie XII i pierwszej XIII wieku zbierali się polscy biskupi — jak świadczą o tym współczesne dokumenty — dość często w pełnym nieraz komplecie, już to z okazji uroczystości kościelnych, które nie wymagały obecności tylu biskupów (np. przy poświęceniu kościoła w Łęczycy w 1161 r. lub w Sandomierzu w 1191 r.), przy konsekracji biskupów (np. biskupa poznańskiego w Mstowie w 1212 r., czy arcybiskupa Pełki w Łęczycy w 1232 r.), już to przy sposobności zjazdów książęcych, o ile one reprezentowały całość lub znaczną część Polski. Takim zebraniem był przede wszystkim zjazd w Łęczycy, a także zjazdy w Mikulinie w 1212 r. oraz w innych miejscowościach.

Również w późniejszym okresie episkopat polski spotykał się z okazji różnych uroczystości kościelnych. Te spotkania biskupów zwane *congregationes episcoporum* podejmowały także działalność ustawodawczą na równi z synodami, chociaż te ostatnie miały zawsze większy autorytet prawodawczy. Załatwiano na nich sprawy zwłaszcza doraźnie, nie cierpiące zwłoki. Poza tym były również odpowiedniejszym od synodu organem do przeprowadzenia i reprezentowania sprawy Kościoła wobec państwa, tam gdzie chodziło o poufniejsze sprawy dotyczące polityki, czy też dziedziny wewnętrznej, co wymagało nieraz subtelnego rozważenia sprawy, zręcznego, a często bardzo przezornego działania dyplomatycznego i wielkiej dyskrecji¹¹.

II. Akty prawne Stolicy Apostolskiej dotyczące Konferencji Biskupów

Zainicjowane na początku XIX wieku¹² zebrania biskupów, zwane konferencjami, miały od początku charakter spotkań wyłącznie prywatnych, chociaż w jakiś sposób nawiązywały do wspomnianych zjazdów biskupich, zwłaszcza gdy mamy na uwadze spra-

¹¹ Por. tamże, s. 33 n.

¹² Por. E. Szafrowski, *Konferencje Biskupie*, s. 22 nn.

wy dotyczące relacji Kościół-Państwo. Ta właśnie praktyka, mająca u swoich podstaw potrzebę wspólnych spotkań, została zapoczątkowana prywatną inicjatywą biskupów, którzy musieli szukać jakiejś nowej formy omówienia aktualnych spraw religijnych, gdy przestali się spotykać na synodach plenarnych. Zrozumiałe jest jednak, że Stolica Apostolska musiała wkrótce ujawnić swój stosunek do tej praktyki.

Okazję do tego stworzyli najpierw sami biskupi. Zamierzając bowiem zebrać się dla wspólnego omówienia spraw dotyczących ich Kościołów, uważali za wskazane zwrócić się do Papieża, najczęściej z prośbą o udzielenie apostolskiego błogosławieństwa. Odpowiedź papieska nie ograniczała się jednak w takich wypadkach tylko do błogosławieństwa, ale wyrażała równocześnie ustosunkowanie się do tego rodzaju zebrań. Gdy zaś po pewnym czasie można już było mówić o wyraźnych korzyściach płynących z takich spotkań biskupich, sama Stolica Apostolska zaczęła je zalecać, dając przy okazji szereg wskazań co do sposobu ich organizowania, a także tematyki itp. Wreszcie z czasem stała się aktualna sprawa statutów tej nowej instytucji. W wielu wypadkach otrzymywały one zatwierdzenie apostolskie.

Mamy więc przynajmniej trzy okazje, w których mógł się zaznaczyć stosunek Stolicy Apostolskiej do Konferencji Biskupów. Wymagają one szczegółowego omówienia. Dodajmy zaś, że zwłaszcza w początkowym okresie były to aż trzy rodzaje konferencji: prowincjalne, regionalne i krajowe. Interesują nas tutaj przede wszystkim te ostatnie, ponieważ w prawie soborowym stały się typowym rodzajem konferencji biskupich.

1. Przed Kodeksem Prawa Kanonicznego 1917 r.

W aktach Stolicy Apostolskiej, poczynając od Leona XIII spotykamy szereg listów papieskich zawierających najczęściej pochwałę pod adresem tych, którzy podjęli inicjatywę zwołania konferencji, błogosławieństwo apostolskie dla zamierzonych prac, zachętę do organizowania następnych spotkań, jak również podkreślenie pożytku płynącego ze wspólnych rozważań¹⁸. Wspomniany Papież pisał (25. 01. 1891 r.) np. do biskupów Portugalii: „Z częstych tego rodzaju spotkań płynie najpierw najwyższa jedności i zespolenie sił, co może przynieść wspaniałe owoce. Następnie, zebrani razem biskupi są coraz bardziej zachęceni do podjęcia działania, wzmacnia się ich ufność oraz mają okazję

¹⁸ Taki charakter miał np. List Leona XIII z dnia 10 lipca 1895 r. do Biskupów Belgii (*Acta Leonis XIII* 15 (1896) 256—262, a także listy Benedykta XV do Biskupów Czechosłowacji z dnia 3 i 29 stycznia 1920 r. (*AAS* 12 (1920) 33 nn. i 57 nn.).

wzbogacać swoje doświadczenia dzięki wspólnej wymianie myśli”¹⁴. Tenże Papież pisał w dniu 3 marca 1891 roku do biskupów Austrii: „Nic nam się nie wydaje tak pożyteczne jak coroczne spotkania biskupów, z których płynie tak skuteczna zgoda w myśleniu i działaniu”¹⁵.

Stolica Apostolska nie tylko uznała od początku korzyści płynące z częstych spotkań biskupów, ale też niejednokrotnie sama zachęcała do organizowania corocznych spotkań. Przykład tego mamy już z okresu pontyfikatu Piusa IX, który w 1877 roku zwracał się do episkopatu Ekwadoru z apelem wzywającym do zainicjowania częstych spotkań w celu podjęcia wspólnych obrad i spotęgowania działalności kościelnej¹⁶. Podobne wezwanie skierowała Stolica Apostolska do episkopatu peruwiańskiego i brazylijskiego w 1894 roku¹⁷. W związku z tym trzeba przypomnieć, że już w XIX wieku kontynent ten odczuwał brak duchowieństwa i w wielu krajach potęgowało się wrogie nastawienie do Kościoła.

Aby uzyskać pełny obraz należy zaznaczyć, że wspomniane wyżej apele Stolicy Apostolskiej nie zawsze znajdowały pozytywny odzew, co najczęściej łączyło się z lokalnymi trudnościami stwarzającymi praktyczne przeszkody w organizowaniu częstszych spotkań biskupów.

Oprócz zaleceń ogólnych, dotyczących zwłaszcza częstotliwości odbywania zebrań czyli konferencji, Stolica Apostolska dawała też bardziej szczegółowe wskazania w tej materii. Przykładem tego jest Instrukcja *Quo constet firmitus* z dnia 22 lipca 1898 roku¹⁸, mająca na uwadze biskupów terenu cesarstwa austro-węgierskiego. Nie zalecono już tutaj corocznych spotkań, lecz plenarne zebrania biskupów przewidywano w zasadzie co pięć lat. Wybrana na takim spotkaniu stała Rada (*Consilium permamens*) Konferencji miała zatroszczyć się o wprowadzenie w życie podjętych na zebraniu uchwał.

¹⁴ Encyklika *Pastoralis vigilantiae* z dnia 25 stycznia 1891 r.: Acta Leonis XIII 11 (1892) 210 — „Sane ex huiusmodi conventuum frequentia primum ea sequitur, quam diximus, summa consensio et consortio virium, quae cum magnis inceptis faustos dare potest exitus, tum coeuntium Antistitum magis magisque incenduntur ad agendum animi, confirmatur fiducia, collustrantur mentes collatis consiliis et invicem sapientiae luminibus communicatis”.

¹⁵ Acta Leonis XIII 11 (1892) 35—43: „Nihil opportunius fore quam si quaedam inter ipsos congressiones quotannis episcopi habeant ex quibus ea ineatur tam efficax sentiendi agendique concordia”...

¹⁶ Epistola *Lamentabilis profecto iacturae* z dnia 26 lipca 1877 r.: Acta Pii IX, pars I, vol. VII, s. 424.

¹⁷ Por. G. Feliciani, *Conferenze Episcopali*, Bologna 1974, s. 36.

¹⁸ *De conventibus sacrorum Antistitum in dicionibus Imperii Austriae*: Acta Leonis XIII, vol. VXIII, ss. 97—100.

We wspomnianej Instrukcji zamieszczono także ważne wskazania dotyczące tematów, jakie winny stać się przedmiotem obrad. Instrukcja zaleca usilnie, aby zebrani na konferencji biskupi rozważyli i przedyskutowali następujące sprawy:

1. chrześcijańskie kształcenie wiernych oraz formacja młodzieży,
2. nawiązanie bliższej współpracy między wiernymi i pasterzami,
3. seminaria duchowne,
4. erygowanie katolickiego uniwersytetu,
5. przygotowanie i wydanie wspólnego katechizmu,
6. obrona praw Kościoła,
7. obrona autorytetu i wolności Papieża,
8. troska o słowo drukowane,
9. zachowanie religijnego charakteru i świętości chrześcijańskiego małżeństwa,
10. dyscyplina zakonników i duchowieństwa,
11. stowarzyszenia świeckich mające na uwadze cele pobożności i charytatywne,
12. święcenia dnia Pańskiego,
13. sprawy liturgiczne,
14. wizytacja diecezji i odbywanie synodów zgodnie z postanowieniami soboru trydenckiego,
15. troska o robotników, wieśniaków i emigrantów,
16. sprawy socjalne i populacyjne,
17. duszpasterstwo wojskowe,
18. świętopiętrze,
19. misje katolickie,
20. wydawanie wspólnych oświadczeń lub aktów mających na uwadze pożytek spraw zarówno sakralnych jak i cywilnych — podejmowanych jednomyślnie,
21. wreszcie zalecano rozważenie innych spraw, w których jednoś działania jest nie tylko pożyteczna, ale wprost konieczna.

Podane wyżej wyliczenie wskazuje na wagę spraw, które miały być rozpatrywane przez Konferencje Biskupie. Wchodziły one nieraz w zakres relacji Kościół-Państwo. Chodziło zaś nie tylko o zwykłe rozważenie tych spraw i zaproponowanie wspólnego stanowiska, ale również o to, by zachować jednolitość działania, a więc ustalona na wspólnym spotkaniu linia postępowania miała charakter obowiązujący.

Przytoczone dotychczas — raczej przykładowo — wypowiedzi Stolicy Apostolskiej, ukazujące jej stosunek do Konferencji Biskupów, wyraźnie świadczą o tym, że był on pozytywny i wy-

znaczał tej instytucji obszerne i jednocześnie praktycznie ważne zadania dotyczące życia Kościoła w poszczególnych krajach.

Mając na uwadze powyższe stwierdzenie, trzeba zauważyć, że gdy przygotowywano, a następnie promulgowano (1917 r.) pierwszy Kodeks prawa kanonicznego, sprawa dotycząca Konferencji Biskupich była już wcześniej wielokrotnie przedmiotem zainteresowania Stolicy Apostolskiej. Można się było spodziewać, że skodyfikowane prawo powszechne zamieści normy dotyczącej tej instytucji, nadając jej określony status. Zobaczmy zatem, czy i w jakim stopniu spełniły się te przewidywania.

2. Od Kodeksu do Soboru Watykańskiego II

Decyzję o skodyfikowaniu prawa powszechnego podjął św. Pius X w 1904 roku. Łącznie z intensywną pracą Papieskiej Komisji podejmowana była częściowa kodyfikacja. W jej ramach — Konstytucją Apostolską *Sapienti consilio* (29. 06. 1908 r.) — dokonał Papież reformy Kurii Rzymskiej. Ustalając kompetencję Kongregacji Soboru m. in. zadecydował: „Do niej należą wszystkie sprawy związane z odbywaniem synodów i potwierdzeniem ich uchwał, a także dotyczące zebrań czyli konferencji biskupich”¹⁰.

Wolno chyba powiedzieć, że w ten sposób w kościelnym prawodawstwie powszechnym uznano po raz pierwszy istnienie i działanie omawianej instytucji i zarządzono, że związane z nią sprawy będzie załatwiała Kongregacja Soboru. Zauważmy, że jest tu mowa ogólnie o zebraniach czyli konferencjach biskupich, a więc prawodawca miał na uwadze konferencje zarówno krajowe jak i regionalne, czy nawet także prowincjalne.

Wskazane wyżej postanowienie Konstytucji Apostolskiej Piusa X dostało się do nowego Kodeksu prawa kanonicznego promulgowanego w 1917 roku. Znalazło się ono w kan. 250 § 4: „Do teŹe Kongregacji naleŹy to wszystko, co dotyczy odbywania synodów i potwierdzania ich uchwał, a także zebrań biskupów czyli konferencji poza terytoriami, które podlegają Kongregacji Rozkrzewiania Wiary”. Z powyŹszej dyspozycji poŹrednio wynika, Źe konferencje działające na misjach podlegały Kongregacji Rozkrzewiania Wiary. Nie wspomniano ich jednak w kan. 252 § 2, gdzie zarządzono: *Curat ea omnia quae ad Conciliorum celebrationem et recognitionem in locis sibi subiectis pertinent*. Jest więc mowa tylko o synodach.

¹⁰ Constitio Ap. *Sapiento consilio*, I. — Sacrae Congregationes, 4° Congregatio Concilii, 3: „Ad eandem pertinent ea omnia quae ad Conciliorum celebrationem et recognitionem, et ad Episcoporum coetus seu conferentias referuntur...”

W cytowanym kan. 250 § 4 mamy jedyne miejsce, w którym poprzedni Kodeks użył terminu technicznego: „Konferencja” — *Episcoporum coetus seu conferentia*. Wszystko zdaje się wskazywać na to, że tym terminem objęto dwa rodzaje zebrań biskupich, które w tym czasie rzeczywiście się zbierały: krajowe i regionalne. W wypadku spotkań biskupów prowincji używał Kodeks terminu „conventus” — zebranie (por. np. kan. 1507 § 1). Należy przy tej okazji przypomnieć, że Kodeks piusowy nakładał na metropolitę obowiązek zwoływania biskupów wchodzących w skład prowincji przynajmniej co pięć lat, ażeby rozważali co należy czynić dla ożywienia życia religijnego w ich diecezjach i przygotowania przedmiotu obrad synodu prowincjalnego (kan. 292). Obecny Kodeks nie powtórzył tej dyspozycji, chociaż przewiduje załatwienie pewnych spraw przez takie zebranie biskupów²⁰.

Wprawdzie do pierwszego Kodeksu dostał się termin „Konferencja Biskupów” — *Episcoporum coetus seu conferentia*, jednak nie zamieszczono w nim żadnych postanowień na temat struktury tej instytucji, ani też nie określono przysługujących jej uprawnień. Pozostały zatem Konferencje biskupów (krajowe i regionalne) nadal instytucjami „prywatnymi”, działającymi na podstawie doraźnych przepisów wydawanych przez Stolicę Apostolską.

Przedstawioną wyżej sytuację wyraźnie skonstatowano, gdy przystąpiono do prac nad konferencjami biskupimi w związku z pracami Soboru Watykańskiego II. W schemacie o biskupach i zarządzie diecezjami czytamy: „Instytucja krajowych Konferencji nie występuje ani w KPK (oczywiście miano na uwadze Kodeks z 1917 r.), ani w KPK dla Kościołów Wschodnich, podczas gdy jest wyraźna wzmianka o zebraniach biskupów prowincji”. Dodano jednak, że Biskupi Rzymscy wielokrotnie potwierdzali (*adprobaverunt*) krajowe Konferencje Biskupów i usilnie je zalecali²¹.

Po wejściu w życie Kodeksu piusowego Stolica Apostolska interesowała się działalnością zebrań prowincjalnych biskupów. Wyraźnie świadczy o tym (m. in.) „Formularz”, jaki biskupi diecezji mieli obowiązek wypełniać w związku ze sprawozdaniami przesyłanymi do Rzymu. W formularzu z 1919 roku znajdujemy pytanie: „Czy miał miejsce synod prowincjalny lub przynajmniej zebranie czyli konferencja biskupia i jak często?”

Kongregacja Konsystorialna, dekretem z dnia 15 lutego 1919 roku, potwierdziła odbywanie na terenie Italii regionalnych Kon-

²⁰ Por. np. kan. 1264, n. 2, gdzie temu zebraniu biskupów przyznano prawo określenia wysokości ofiar składanych z okazji udzielania sakramentów i sakramentaliów.

²¹ Por. *Schema Decreti de Episcopis ac de dioecesium regimine*, 1963, s. 17, nota 1.

ferencji Biskupich, które zostały tam już wcześniej nakazane (1889 r.)²². Co więcej, w Okólniku skierowanym do Episkopatu Italii dnia 22 marca tegoż roku ta sama Kongregacja wyjaśniła, że wspomniane konferencje mają się zbierać każdego roku, mimo postanowienia zawartego w kan. 292 § 1 KPK odnośnie do zebrań prowincjalnych²³. Ta sama Kongregacja zleciła prowincjalnym lub regionalnym zebraniom biskupów sprawę przedstawiania kandydatów do godności biskupiej, określając obowiązującą w tej materii procedurę²⁴. Wreszcie Kongregacja Soboru wyjaśniła (21. 06. 1932 r.), że uchwały regionalnych zebrań biskupów winny być przesyłane do tejże Kongregacji, celem przejrzenia ich i przesłania przewodniczącemu konferencji ewentualnych uwag oraz decyzji²⁵.

Gdy chodzi o krajowe Konferencje Biskupów, to należy wskazać postanowienia Kongregacji Konsystorialnej wydane z polecenia Piusa XI dnia 4 lipca 1922 roku²⁶, w związku z planowaną na wrzesień tegoż roku Konferencją Biskupów USA. O odbyciu tej konferencji została wcześniej powiadomiona Stolica Apostolska. Kongregacja wyjaśniła m. in., że biskupi nie mają ścisłego obowiązku uczestniczenia w konferencji²⁷. Podkreślono następnie, iż tego rodzaju spotkania służą przyjacielskiej wymianie myśli w sprawach dotyczących ochrony życia katolickiego. Podjęte zaś na zebraniach postanowienia nie posiadają obowiązującej mocy prawnej i dlatego nie mają nic wspólnego z postanowieniami synodów plenarnych, o których mowa w kan. 281 i nn²⁸.

Mając na uwadze przygotowanie się uczestników konferencji do dyskusji Kongregacja poleciła, by w odpowiednim czasie przesłać im wykaz tematów, jakie mają być rozważane na spotkaniu.

²² AAS 11 (1919) 73.

²³ Tamże, s. 177.

²⁴ Dekret z dnia 16 lipca 1916 r. d'a Ameryki Północnej: AAS 8 (1916) 400—404; Dekret z dnia 19 marca 1921 r. d'a Brazylii: AAS 13 (1921) 222—225; Dekret z dnia 20 kwietnia 1921 r. d'a Meksyku: AAS 13 (1921) 273—282; Dekret z dnia 20 sierpnia 1921 r. dla diecezji obrządku łacińskiego w Polsce: tamże, s. 420—422.

²⁵ *Disposizioni circa le conferenze episcopali in Italia*: AAS 24 (1932) 242—243.

²⁶ J. Manzanares. *Las Conferencias Episcopales en tiempo de Pio XI*, Revista Espanola de Derecho Canonico 36 (1980) 35—36.

²⁷ „...Episcopus minime constringi ad adsistendum sive per se sive per procuratorem hisce conventibus”.

²⁸ „Pariter retinendum, quod iam usque ab initio c'are statutum fuerat, hosce conventus inservire ad amice conferendum circa ea consilia quae pro tutela rei catholicae in Statibus Faederatis extrinsecus opportune suscipienda videantur. Haec tamen suscep'ta consilia vim obligatoriam minime habent, et idcirco hi conventus nil habent commune cum Conciliis plenariis quae a praescripto sacrorum canonum (Cod. Can. 281 seq.) recta sunt.

Ponadto przyznano uczestnikom możliwość zgłaszania innych tematów. Przypomniano przy tej okazji, że proponowane tematy powinny uwzględniać wytyczne podane w tej sprawie w Liście Apostolskim *Commune* Benedykta XV, z dnia 10 kwietnia 1919 roku²⁹.

W tej sprawie wspomniany Papież wskazał, że na pierwszym miejscu należy zwrócić uwagę na błędy, które się szerzą w sposób ukryty, a mogą być zagrożeniem dla duchowieństwa i wiernych świeckich, jak również znaleźć środki zapobiegawcze celem ich uniknięcia oraz wzmocnienia karność; następnie trzeba się zorientować czy nie dostrzega się ze strony świeckich chęci współpracy, a także starać się skorzystać z jakichkolwiek możliwości wzrostu dobra w poszczególnych diecezjach.

Zgodnie ze wskazaniem Kongregacji zebraniu biskupów miał przewodniczyć ten, komu to przysługuje zgodnie z ogólnymi postanowieniami prawa kanonicznego³⁰. Podjęte na konferencji uchwały winny być przekazane do wiadomości Stolicy Apostolskiej, aby w razie potrzeby mogła interweniować swoim autorytetem³¹. Nie chodziło przeto o formalne potwierdzenie uchwał; ale o ich przejrzenie i możliwość zgłoszenia zastrzeżeń.

Przewidywano następnie możliwość zebrania się ordynariuszy każdej prowincji — przed udaniem się na konferencję krajową — u własnego metropolity, celem wcześniejszego wypowiedzenia się na jakiś temat, który miał być przedmiotem rozważań na zebraniu plenarnym³². Przyznano wreszcie konferencji prawo wyznaczenia pojedynczych osób lub pewnego zespołu (komisji) dla podjęcia określonych zadań. Należało jednak w związku z tym zachować wskazane przez Kongregację warunki³³.

Łatwo dostrzec, że powyższe zarządzenia Kongregacji Konsystorialnej wchodziły w tym wypadku wyraźnie w szczegóły i zawierały pewne okrośzenia w stosunku do stosowanej dotychczas praktyki. W związku z tym należy wyjaśnić, że chodziło tutaj o szczególną sytuację spowodowaną pewnymi nadużyciami w działalności Konferencji Biskupów w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej. Do Stolicy bowiem Apostolskiej dotarł (23. 02. 1922 r.) energiczny protest wskazujący na te nadużycia. W odpowiedzi Kongregacja Konsystorialna wydała (25. 02. 1922 r.)

²⁹ List pap. Benedykta XV *Communes* (skierowany do biskupów USA) został zamieszczony w AAS 11 (1919) 171—174.

³⁰ „Conventum is praesit cui de iure competit, iuxta canonicas leges”.

³¹ „Initae in conventu deliberationes cum S. Sede communicandae sunt, ut haec, si opus sit, sua auctoritate intervenire possit”.

³² „... ut antea super aliquo puncto conveniant”.

³³ Szerzej por. E. Sztafrowski, dz. cyt., s. 64, nota 250.

dekret, na mocy którego zebrania generalne biskupów mogły się odbywać tylko na skutek przyczyny zaaprobowanej przez Stolicę Apostolską, zgodnie z postanowieniem kan. 281 KPK³⁴.

Pewne nadużycia w działalności Konferencji Biskupów nie były czymś odosobnionym, o czym świadczą niektóre wypowiedzi Stolicy Apostolskiej, zwłaszcza z początku pontyfikatu pap. Piusa XI: z dnia 15 lutego 1924 roku³⁵, z dnia 19 czerwca 1925 roku³⁶ oraz z dnia 11 czerwca 1926 roku³⁷.

Zasygnalizowane wyżej nadużycia należy jednak uznać za wyjątki. Nie spowodowały one zmiany ogólnego pozytywnego ustosunkowania się Stolicy Apostolskiej do tej instytucji. Charakterystyczna w tym względzie jest wypowiedź pap. Piusa XII z dnia 2 listopada 1954 roku, skierowana do kardynałów i biskupów. Podkreślił w niej Papież, że dla owocnego i skutecznego wykonywania pasterskiej posługi posiadają duże znaczenie częste kontakty między biskupami, co stwarza możliwość wymiany doświadczeń, wprowadzenia jednolitości działania itp. Dla osiągnięcia tych właśnie celów bardzo pomocne są wspólne spotkania biskupów, których praktyka jest powszechna³⁸.

Mówiąc o stosunku Stolicy Apostolskiej do Konferencji Biskupów, trzeba uwzględnić również zatwierdzanie statutów Konferencji. Nie wszystkie konferencje posiadały własne statuty zatwierdzone przez Stolicę Apostolską. Na czterdzieści trzy konferencje działające w 1959 roku tylko dwadzieścia, a więc mniej niż połowa, posiadały statuty, które uzyskały aprobatę apostolską. Zatwierdzenie miało różny charakter. Czasem spotykamy wzmiankę, że aprobatą była definitywna³⁹, kiedy indziej wyraźnie zaznaczano, że zatwierdzenie jest tymczasowe⁴⁰, nieraz zaś stwierdzano tylko ogólnie, że statuty uzyskały zatwierdzenie apostolskie⁴¹. Czasem takie zatwierdzenie zachowywało swój walor przez kilkadziesiąt lat⁴².

Trzeba następnie wskazać na jeszcze inną okoliczność, która pośrednio ukazuje stosunek Stolicy Apostolskiej w Konferencji Biskupów. Chodzi o zamieszczanie tej instytucji w Papieskim

³⁴ Por. tamże, s. 65.

³⁵ Por. M. Costalunga, art. cyt., *Periodica* 57 (1968) 230 n.

³⁶ Por. E. Szafrowski, dz. cyt., s. 65.

³⁷ Por. tamże, nota 254.

³⁸ AAS 46 (1954) 666 n.

³⁹ Np. statuty Konferencji Biskupiej na Filipinach (Isole Filippine): *Annuario Pontificio* z 1959 r., s. 860 — *Statuti approvati de iuramento*.

⁴⁰ Tak jest najczęściej, por. np. gdy chodzi o Italię (jw.).

⁴¹ Np. w wypadku Irlandii (Irlanda): *Statuti approvati 24 agosto 1882* — jw., s. 860.

⁴² Tak było np. w wypadku Irlandii: gdzie statuty uzyskały zatwierdzenie w 1882 r. (jw.).

Roczniku (*Annuario Pontificio*). Otóż przez długi czas nie umieszczano w nim wykazu Konferencji Biskupów. Po raz pierwszy uczyniono to w 1959 roku. Wykaz ten objął czterdzieści trzy krajowe Konferencje Biskupie⁴³. Zauważmy, że jest to Rocznik Papieski już z pontyfikatu Jana XXIII, który wkrótce po wstąpieniu na Stolicę Piotrową zapowiedział zwołanie soboru powszechnego. Wolno się dopatrywać związku między tymi dwoma faktami.

Jeszcze kilka słów na temat międzynarodowej współpracy Konferencji Biskupich. W związku z tym należy rozróżnić dwie sytuacje, mianowicie międzynarodowe konferencje i współpracę między krajowymi konferencjami różnych krajów. Z okresu przed Vaticanum II mamy przykłady konferencji obejmujących swym zasięgiem kilka krajów. Dotyczy to przede wszystkim dwóch kontynentów: Afryki i Ameryki. Tak np. z chwilą utworzenia (1948 r.) Delegatury Apostolskiej zwanej „Dakar”⁴⁴, która objęła wszystkie tereny misyjne (na kontynencie i wyspach) oraz inne diecezje na terytoriach podległych władzy francuskiej, doszło (1949 r.) do pierwszej plenarnej konferencji ordynariuszy Afryki Francuskiej i Togo, na której postanowiono odbywać takie spotkania co pięć lat. Z chwilą jednak uzyskiwania niepodległości przez poszczególne grupy ludnościowe — co miało miejsce głównie w czasie trwania Soboru Watykańskiego II — zaczęły powstawać krajowe Konferencje Biskupów⁴⁵.

Podobnie w Ameryce działały międzynarodowe konferencje, do których należy zaliczyć Konferencję Biskupią Ameryki Centralnej (Środkowej) i Panamy. Wylicza ją Rocznik Papieski z 1959 roku⁴⁶. Jednakże i w tym wypadku w późniejszym nieco okresie spotykamy konferencje działające w poszczególnych krajach⁴⁷.

Szczególne zaangażowanie się Stolicy Apostolskiej obserwujemy w zakresie międzynarodowej współpracy między Konferencjami Biskupów. Tu wyraźnie inicjatywa wychodziła od Stolicy Apostolskiej. Pierwszym poważnym krokiem w tej dziedzinie było zwo-

⁴³ Por. *Annuario Pontificio* z 1959 r., s. 858—861.

⁴⁴ Dakar — stolica Senegalu.

⁴⁵ Szerzej por. E. Sztáfrowski, dz. cyt., s. 54.

⁴⁶ *Annuario Pontificio* z 1959 r., s. 858. Ameryka Centralna obejmowała w tym czasie następujące kraje: Kostaryka, Kuba, Salwador, Gwatemala, Haiti, Honduras, Honduras Brytyjski, Wyspa Curacao (na Morzu Karaibskim), Wyspy Bahama, Kyspa Gwadelupa i Martynika, Nikaragua, Panama, Portorico i Republika Dominikańska (jw., 1609 i n.).

⁴⁷ Por. *Annuario Pontificio* z 1972 r., s. 878 nn. W dalszym ciągu rozwijano współpracę między konferencjami krajowymi: por. *Annuario Pontificio* z 1974 r., s. 919.

lanie przez Piusa XII do Rio de Janeiro (z okazji odbywającego się tam Międzynarodowego Kongresu Eucharystycznego) Konferencji Biskupów Ameryki Łacińskiej. Jej obrady trwały od dnia 24 lipca do dnia 4 sierpnia 1955 roku, a przewodniczył im Sekretarz Kongregacji Konsystorialnej kard. Piazza. W konferencji wzięło udział 7 kardynałów, 90 arcybiskupów, biskupów oraz innych ordynariuszy, jak również 6 nuncjuszy papieskich z Ameryki Łacińskiej. Ważnym owocem tego spotkania było utworzenie Rady Biskupów Ameryki Łacińskiej (*Consejo Episcopal Latinoamericano* — CELAM), która uzyskała zatwierdzenie Piusa XII.

Podobną współpracę w 1958 roku zapoczątkowali biskupi Wschodniej i Południowo-Wschodniej Azji, ale nie powołano jakiegoś stałego organu na podobieństwo CELAM-u.

Zakończenie

Tak mniej więcej wyglądała sprawa stosunku Stolicy Apostolskiej do Konferencji Biskupów w okresie poprzedzającym Sobór Watykański II. W większości krajów wszystkich kontynentów działały Konferencje Biskupie, które miały pełne poparcie apostołskie, chociaż ustawodawstwo powszechne nie określiło ich statusu prawnego. Uczynił to dopiero najpierw Sobór Watykański II, w dekrecie o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele, ostatecznie zaś Kodeks Jana Pawła II.

Gdy zapoznajemy się z treścią wniosków zgłaszanych na wspomniany Sobór, a także z jego pracami i podjętymi na nim uchwałami, trzeba zauważyć, że dostrzegamy w tym wszystkim jakby odzwierciedlenie tego, co już wcześniej przygotowała praktyka życia. Nikt nie miał wątpliwości co do tego, że ta instytucja dotychczas się sprawdziła i musi uzyskać pełne uznanie najwyższego prawodawcy. Tak oto jeszcze raz otrzymujemy przykład, że najtrwalsze są instytucje powołane do istnienia przez samo życie.

Conferentiae Episcoporum et Apostolica Sedes ante Concilium Vaticanum II

In prima parte articuli auctor de genesi huius institutionis, scilicet de principibus causis originis, tractat. Duae sunt principales causae: negativa positio Sanctae Sedes erga Concilia plenaria et necessitas ac utilitas congressionum episcoporum.

In parte altera actus iuridici Sedes Apostolicae ad Conferentias Episcopales pertinentes, primum ante Codicem Iuris Canonici 1917 a. et deinde post Codicem usque ad Vaticanum II editi proponuntur. Isti multi sunt et quam maxime positivam eius positionem erga istam in-

stitutionem repraesentant. Re'atio Sanctae Sedis erga Conferentias Episcoporum etiam ex statutibus earum, quae multis in casibus apostolicam approbationem obtinuerunt, patet. Conferentiae Episcopales in Annuarium Pontificium prima vice anno 1950 insertae sunt, scilicet in principio pontificatus Ioannis XXIII, qui iam suam propositionem Concilii Vaticani II convocandi, significavit.